

Paradijs voor de Patrijs Nieuwsbrief patrijzenmonitoring Wieringen

Oktober 2022

Herman Vos en Dorien de Haan

Familie patrijzen op de Singelweg 26 juli 2022. Foto: Paul Herder, agrariër in de Normerpolder

Inleiding

Een belangrijke activiteit van de ANV Hollands Noorden is de verbetering van het habitat van akkervogels als onderdeel van het agrarisch natuurbeheer. Samen met onze boeren, veldmedewerkers en vrijwilligers zorgen we ervoor dat maatregelen op de juiste plekken liggen en het meeste effect hebben. Wij noemen dat beheerpakketten.

Pakketten zoals vogelakkers, graanstoppel, wintervoedselakkers en kruidenrijke akkerranden zorgen voor nestgelegenheid, dekking en voedsel jaarrond. Deze akkers kennen een rustperiode waarin geen bewerkingen worden uitgevoerd. Met de verschillende beheerpakketten willen we een leefomgeving creëren voor allerlei soortgroepen waaronder de patrijs.

Om het effect van de maatregelen te meten, en waar mogelijk deze te optimaliseren voor een kritische vogelsoort zoals de patrijs, monitoren we de resultaten.

Monitoringsplan.

Omdat de patrijs een belangrijke doelsoort van onze vereniging is en we niet wisten hoeveel patrijzen er precies op Wieringen rondscharrelden is eind 2019 een gebiedsdekkend monitoringsplan opgesteld en vanaf het voorjaar 2020 ook daadwerkelijk uitgevoerd.

De trefkans tijdens de reguliere akkervogeltellingen bleek namelijk uiterst gering. We hadden een indicatie dat er meer patrijzen op Wieringen verbleven dan de reguliere akkervogeltellingen deden vermoeden.

Inmiddels zijn we 3 voorjaarstellingen en 2 herfststellingen verder, en hebben we dankzij de uitvoering van dit monitoringsplan een goed inzicht gekregen in de aantallen, verspreiding en het broedsucces van de patrijs.

Aan de hand van deze resultaten is een optimalisatieplan opgesteld zodat we de patrijs duurzaam kunnen beschermen. Daarover leest u later in deze nieuwsbrief meer.

Paartje patrijzen in de Normerpolder. Foto: Hans Westrik, www.actiefmetbeeld.nl

Korte Terugblik

De tellingen 2020

Ondanks het feit dat in het begin van 2020 een pandemie uitbrak werd onder strikte voorzorgsmaatregelen gestart met de eerste tellingen.

In het voorjaar van 2020 zijn met behulp van 22 vrijwilligers drie gebiedsdekkende tellingen gehouden. De inventarisaties zijn in tweetallen uitgevoerd langs vooraf vastgestelde routes, gebruikmakend van een recorder en een smartphone waarop het geluid van een territoriaal haantje werd afgespeeld. Tijdens deze tellingen zijn 40 waarnemingen van patrijzen gedaan. Daarnaast is gebruik gemaakt van aanvullende waarnemingen. Het aantal territoria is berekend aan de hand van de Broed Monitoring Project (BMP) richtlijnen. Essentieel bij het bepalen van het aantal territoria is de zekerheid dat de ene waarneming de ander uitsluit. Dus tegelijk vastgestelde, verschillende paren. Of vogels die na elkaar langs de route zijn waargenomen waarvan het zeker is dat het om verschillende vogels gaat.

Op basis van die criteria zijn **26 territoria** vastgesteld. In het najaar van 2020 is met behulp van twee gebiedsdekkende tellingen en aanvullende waarnemingen het broedsucces bepaald. Daaruit bleek **dat 18 van de 26 broedparen gemiddeld 6 kuikens** hadden grootgebracht, oftewel **een BTS van 69%**.

De tellingen 2021

In 2021 zijn wederom tellingen in het voorjaar en het najaar gehouden. De voorjaarstellingen bepalen het aantal territoria en in dit geval ook de winteroverleving van het jaar daarvoor, de herfststellingen bepalen het broedsucces.

De tellingen zijn volgens dezelfde methodiek uitgevoerd als de tellingen in 2020 zodat de vergelijkbaarheid niet wordt aangetast. De waarnemingen werden nauwkeurig op een veldkaart ingetekend. Om dubbeltellingen uit te sluiten werd in alle telgebieden gelijktijdig gestart en stonden de vrijwilligers en veldmedewerkers via een "patrijzenapp" met elkaar in contact.

Tijdens de voorjaarstellingen zijn 50 waarnemingen van patrijzen gedaan. Er zijn, gebruikmakend van de aanvullende waarnemingen, **35 territoria** vastgesteld.

In 2021 zijn twee gebiedsdekkende najaarstellingen uitgevoerd en met behulp van aanvullende waarnemingen het broedsucces in kaart is gebracht. Daaruit bleek dat **23 van de 35 broedparen gemiddeld 4 kuikens** hadden grootgebracht, oftewel een **BTS van 66%**

Blik op de Noorderbuurt vanaf de dijk. Een landschap met tuinwallen, kruidenrijke graslanden en allerlei verschillende landschapselementen. Een gebied waar jaar op jaar 4 a 5 stel patrijzen hun territorium aanhouden. Foto: Hans Westrik, www.actiefmetbeeld.nl

De tellingen voorjaar 2022

In het voorjaar 2022 zijn op Wieringen voor het derde achtereenvolgende jaar drie gebiedsdekkende tellingen uitgevoerd met behulp van een geluidrecorder waarop het geluid van een territoriaal haantje werd afgespeeld. Tijdens deze drie tellingen zijn 30 waarnemingen van patrijzen gedaan.

Dit is minder dan de twee voorgaande jaren, (40 in 2020 en 50 in 2021). De oorzaak hiervan ligt verborgen in het feit dat twee telgebieden wegens uitval van vrijwilligers niet drie keer op de vaste telmomenten zijn gemonitord.

Buiten deze drie normtellingen zijn via de app veel aanvullende waarnemingen op andere data aangeleverd. Daarnaast zijn door vogelaars, vrijwilligers en wandelaars veel patrijzen waargenomen en op de website www.waarneming.nl geplaatst. Al deze waarnemingen zijn, net zoals voorgaande jaren, meegenomen bij de interpretatie van de territoria. Het verstevigt de territoria die tijdens de drie normbezoeken zijn vastgesteld en leverde uiteindelijk 8 extra territoria op.

Om het aantal territoria vast te stellen hebben we gebruik gemaakt van de territoriumgrootte en de fusieafstand van de patrijzen. De fusieafstand is de afstand tussen 2 niet-gelijktijdige waarnemingen op basis waarvan kan worden besloten tot één of meerdere territoria.

Op basis van deze Sovon criteria zijn afgelopen voorjaar **29 territoria** vastgesteld. Zie onderstaand kaartbeeld.

Kaartbeeld van aantal en verspreiding van het aantal territoria 2022.

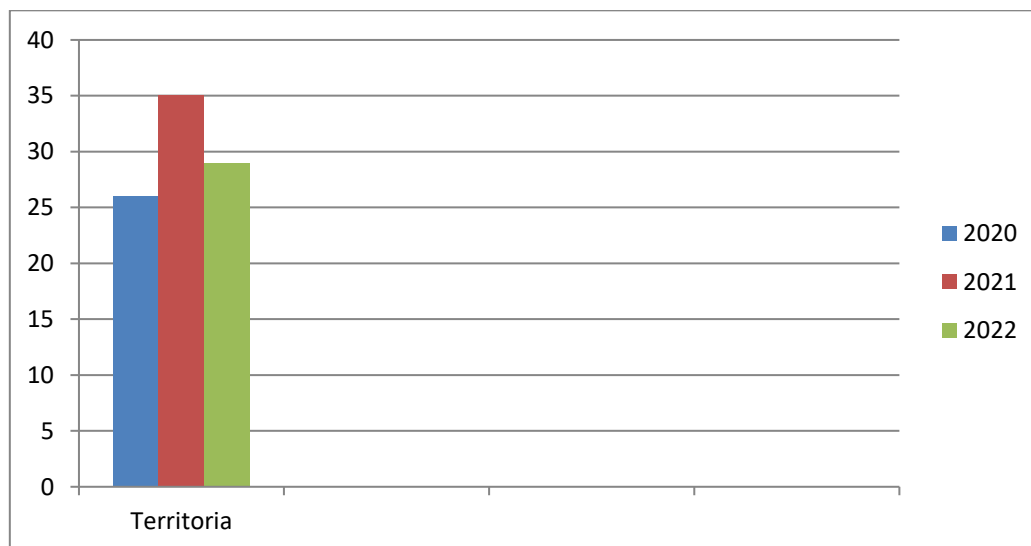
Stroe vanaf de Stroeërweg. Een kleinschalig landschapstype met beschutte plekjes, heggen, akkerbouw, kruidenrijke graslanden en meerdere wintervoedselakkers. Een plek waar de patrijs zich thuis voelt.

Broedsucces 2022

Het broedsucces is onbekend omdat er geen gebiedsdekkende najaarstelling is uitgevoerd. Toch zijn de berichten erg positief en lijkt 2022 een uitstekend patrijzenjaar te zijn. Dankzij veel waarnemingen die via de app en www.waarneming.nl binnendruppelen blijkt namelijk dat op Wieringen verschillende paren rondscharrelen met hoge aantallen kuikens.

De aantallen variëren van families met 5 tot 12 kuikens!

Aan de hand van deze extra waarnemingen is het waarschijnlijk dat het aantal territoria op Wieringen net iets hoger is dan de vastgestelde 29 territoria in het voorjaar.

Grafiek aantal territoria van patrijzen afgelopen 3 jaar.

Doelstelling

Uit voorgaande blijkt dat er relatief veel patrijzen op Wieringen voorkomen. De doelstelling van de monitoring op Wieringen is om inzicht te krijgen in de aantallen patrijzen, hun verspreiding en het broedsucces. Daarnaast kan, door vele jaren achtereenvolgend op dezelfde manier te monitoren, op den duur een langjarige trend worden bepaald en kunnen we zien hoe de patrijzenpopulatie op Wieringen zich ontwikkelt.

Vrijwilligers zijn bij de monitoring onmisbaar. Dankzij de inzet en de positieve energie van onze vrijwilligers zijn in de afgelopen drie jaar 13 gebiedsdekkende tellingen uitgevoerd. Tijdens de normbezoeken, en de vele aanvullende waarnemingen buiten de vastgestelde data, zijn ontzettend veel gegevens verzameld. We weten nu waar ze verblijven, met hoeveel en waar niet. Deze gegevens zijn gebruikt bij het opstellen van een optimalisatieplan voor de patrijs op Wieringen.

Optimalisatieplan

De relatief grote populatie op Wieringen is best bijzonder! Zowel in Europa als op landelijk en provinciaal niveau laat de patrijs al decennia lang een afname zien. (bijlage 1). Daarom is het zo belangrijk om bestaande populaties te behouden en te versterken.

Doordat Wieringen aan drie zijden begrensd wordt door water ligt de populatie redelijk geïsoleerd. Daar komt bij dat kaarten van SOVON laten zien dat de populatie ten zuiden van Wieringen afneemt (bijlage 2). Voor ons genoeg redenen om een plan op te stellen om de patrijs op Wieringen te beschermen!

Het optimalisatieplan is opgesteld door Rick van der Weerden en Dorien de Haan als afstudeeropdracht van de opleiding Bos- en Natuurbeheer aan Hogeschool Van Hall Larenstein. Het doel van het optimalisatieplan was enerzijds om erachter te komen wat de ontwikkelingen zijn, welke kansen en knelpunten er liggen en welke maatregelen er bestaan. En anderzijds om op ruimtelijk niveau handvatten te geven bij de inrichting van Wieringen voor patrijzen. En natuurlijk om inzicht te geven in welke akkerpakketten binnen het ANLb hieraan een bijdrage kunnen leveren. Onderstaand worden de belangrijkste onderdelen uit het plan beschreven.

Onderzoek

Bij het opstellen van het plan zijn eerst verschillende onderzoeken uitgevoerd.

- De ecologie van de patrijs: dit stond voorop, want pas als je weet wat deze karakteristieke boerenlandvogel nodig heeft kan bepaald worden welke maatregelen nodig zijn.
- Goede voorbeelden van elders: het internationale PARTRIDGE project gaf hierbij veel waardevolle informatie. In dit internationale project zijn in verschillende landen in Europa voorbeeldgebieden ingericht met bewezen effectieve maatregelen voor de patrijs. PARTRIDGE richt zich daarbij niet alleen op de patrijs, maar op geheel herstel van de biodiversiteit. De patrijs is hierbij een indicatorsoort: gaat het goed met de patrijs, dan gaat het goed met de gehele biodiversiteit. Dit is belangrijk omdat wij met het agrarisch natuurbeheer ook meer doelsoorten hebben dan de patrijs. Bijvoorbeeld de ringmus, de kneu en de geelgors.
- De kenmerken van Wieringen.
- Het grondgebruik op Wieringen.
- Wet- en regelgeving.
- De patrijzenpopulatie op Wieringen: hierbij zijn de resultaten van de monitoring op Wieringen erg belangrijk geweest. Dit gaf een helder inzicht in waar patrijzen zich bevinden en op welke plekken er wel of geen broedsucces is. Deze informatie is in een later stadium gebruikt om te analyseren wat er op welke plek nodig is.
- Welke andere boerenlandvogels kunnen meeprofitieren.
- Zenderonderzoek PARTRIDGE: er is deelgenomen aan een lopend onderzoek van PARTRIDGE waarbij data over de locatie van gezenderde patrijzen in een voorbeeldgebied in Brabant gekoppeld zijn aan de onderdelen van het landschap van waar de patrijzen zich op dat moment bevinden.

Voorblad van het optimalisatieplan, foto: Hans Westrik.
www.actiefmetbeeld.nl

Resultaten

Alles bij elkaar hebben de onderzoeken veel informatie opgeleverd. De belangrijkste zaken lichten we hieronder toe.

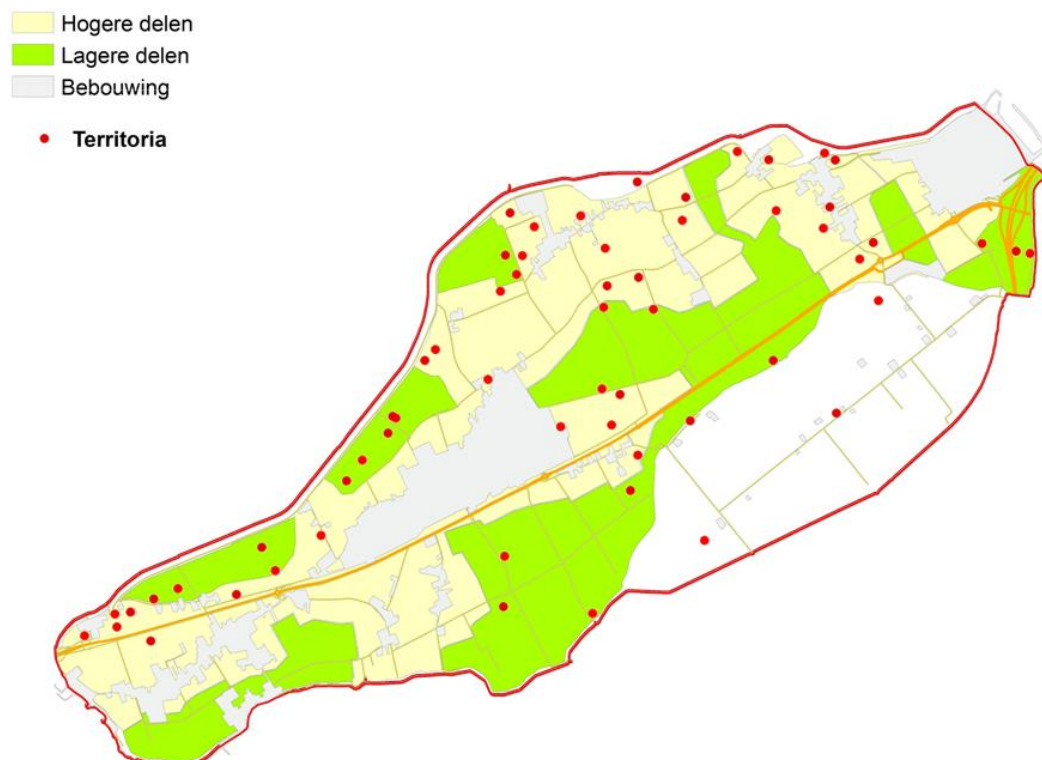
Omdat de patrijs jaarrond in hetzelfde relatief kleine gebied verblijft is het belangrijk dat hij er jaarrond alles kan vinden wat hij nodig heeft. Dit is onder te verdelen in drie essentiële deelhabitats.

- Kuikenhabitat is insectenrijk, omdat kuikens in de eerste levensweken insecten nodig hebben om te overleven. De vegetatie waarin ze die insecten vinden moet niet te ver van het nest liggen, moet open zijn zodat ze er goed doorheen kunnen scharrelen en aan de bovenzijde moet het een beetje gesloten zijn om dekking te geven tegen roofvogels.
- Broedhabitat bestaat bij voorkeur uit grasachtige vegetatie met genoeg dood gras van voorgaande jaren en genoeg dekking door hogere begroeiing of hagen.
- Winterhabitat biedt naast dekking ook zaden, groene plantendelen en gewasresten als voedsel.

Binnen het ANLb zijn er bestaande beheerpakketten (wintervoedselakker, vogelakker, kruidenrijke randen en vogelgraan) die in die drie deelhabitats kunnen voorzien. Met de nieuwe ANLb periode, die in 2023 van start gaat, komen er ook een aantal mooie nieuwe pakketten bij die voor patrijzen zeer nuttig zijn. Het bloemenblok en de keverbank bieden zowel broed-, kuiken- als winterhabitat. Stoppeland biedt voedsel en dekking in de winter. Uit de verschillende onderzoeken blijkt tevens dat graslanden erg belangrijk zijn voor patrijzen. Kuikens kunnen er scharrelen naar insecten en mogelijk bieden ze ook broedplaatsen. Ook hier zijn in het ANLb beheerpakketten voor beschikbaar, zoals kruidenrijke graslanden.

Wat betreft de ruimtelijke context is een mozaïek nodig van meerdere beheerpakketten, gelijkmatig verspreid over een groter gebied, met een totale bedekking van minimaal 7% van de oppervlakte. Belangrijk is dat deze pakketten worden aangevuld met (aangepast beheer van) landschapselementen zoals dijken, bermen en hagen zodat de bedekking met geschikt habitat omhoog gebracht wordt naar 12-15%. Op Wieringen bieden de dijken, tuunwallen, (het herstel van) struweelhagen en natuurgebieden hiervoor mooie kansen. Het karakter van Wieringen kan op die manier ook goed betrokken worden bij het optimaliseren van het gebied. Dit alles tezamen kan ook bijdragen aan minder predatie, omdat het landschap minder makkelijk te doorzoeken is voor vossen en er meer dekking is.

Wat verder blijkt is dat datgene wat de patrijs nodig heeft erg goed past bij Wieringen. Dat viel natuurlijk ook te verwachten gezien de aantallen territoria die aanwezig zijn. Er is een mooie afwisseling tussen graslanden (weidevogelgebieden) in lagere delen en akkers op hoger gelegen delen. En wat mooi te zien is aan de ligging van patrijzenterritoria is dat patrijzen van beide gebruik maken.

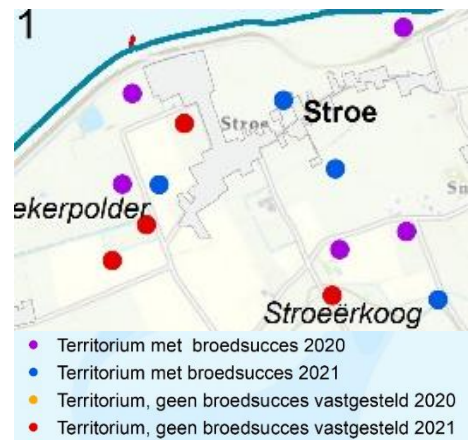

Verspreiding van territoria van 2020 en 2021 op Wieringen in relatie tot hoger en lager gelegen delen.

Het plan

Aan de hand van de resultaten is er een maatregelenpakket samengesteld. Daarnaast is er een programma van eisen opgesteld op basis waarvan een inrichtingsvoorstel kan worden gemaakt. Om meer houvast te geven voor een inrichtingsvoorstel is Wieringen opgedeeld in 4 deelgebieden. Er is een stappenplan gemaakt om per deelgebied een voorstel te kunnen doen.

Een belangrijke stap in het stappenplan is het evalueren van de ligging van de territoria en het broedsucces. Als voorbeeld nemen we eerst het gebied rond Stroe. Rondom Stroe bevinden zich relatief veel territoria. De vier territoria in 2020 kenden allen broedsucces. In 2021 is het aantal territoria verdubbeld naar acht. Echter kent dan slechts de helft van die territoria broedsucces. Dit zou kunnen betekenen dat de kwaliteit van het broedhabitat en/of het kuikenhabitat hier onvoldoende is. In het gebied zijn veel graslanden en NNN-gebieden aanwezig, aangevuld met wintervoedselakkers. De aanleg van bloemenblokken, keverbanken en kruidenrijke akkerranden zouden hier het broed- en kuikenhabitat kunnen versterken.

Territoria en broedsucces rondom Stroe.

Als tweede voorbeeld nemen we Oosterland. Wat daar opvalt is dat er veel territoria zijn die ook allemaal broedsucces kennen. Het aantal succesvolle territoria is zelfs toegenomen van 4 in 2020 naar 5 in 2021. Blijkbaar is hier geschikt broed- en kuikenhabitat aanwezig. We weten dat hier veel tuinen en erven liggen die hoogstwaarschijnlijk voor een deel voorzien in die deelhabitats. Ook de dijk en verschillende graslanden zorgen voor een goede variatie in het leefgebied. Er ligt hier echter geen ANLb-beheer. De inrichting zou daarom versterkt kunnen worden door aanleg van verschillende ANLb-pakketten. Dit zou de populatie op deze locatie robuuster kunnen maken.

Door bovenstaande werkwijze toe te passen zijn voor een aantal locaties inrichtingsvoorstellen gemaakt. Onderstaande afbeelding toont een voorstel voor Oosterland. Belangrijk is dat het hierbij gaat om een indicatie. De mogelijkheden hangen uiteindelijk af van de mogelijkheden voor boeren, particulieren en andere partijen in het gebied om mee te kunnen en willen werken.

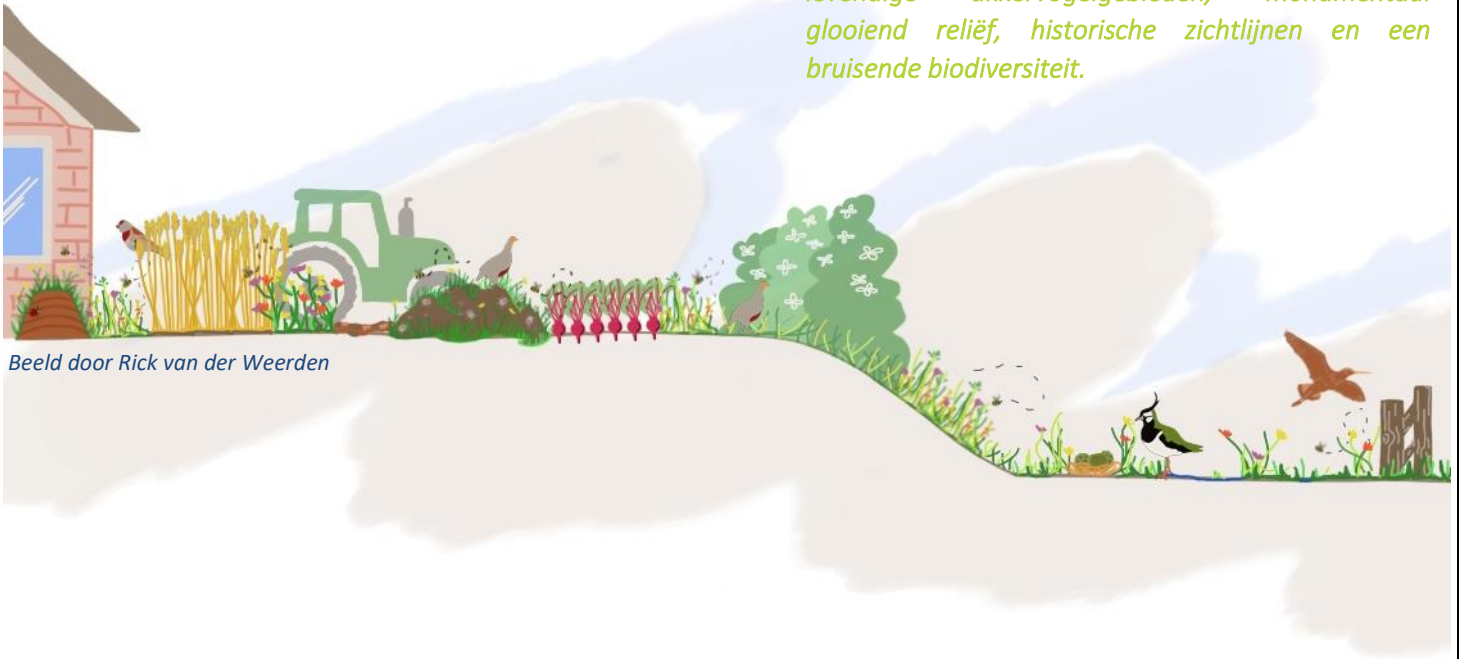

Inrichtingsvoorstel voor het gebied rond Oosterland. Kaartbeeld door Rick van der Weerden.

Graag willen we hierbij alle vrijwilligers bedanken. Jullie inzet heeft de gegevens opgeleverd waarmee dit mooie plan tot stand kon komen. We hopen op een voortzetting van de monitoring zodat we de ontwikkeling van de patrijzenpopulatie ook in de toekomst kunnen blijven volgen en versterken.

En dan sluiten we af met een visie voor Wieringen zoals deze in het optimalisatieplan is weergegeven:

Op Wieringen beleef je het authentieke landschap door een verbinding van agrarisch grondgebruik, agrarische natuur, uitgestrekte weidevogelgebieden, levendige akkervogelgebieden, monumentaal glooiend reliëf, historische zichtlijnen en een bruisende biodiversiteit.

Beeld door Rick van der Weerden

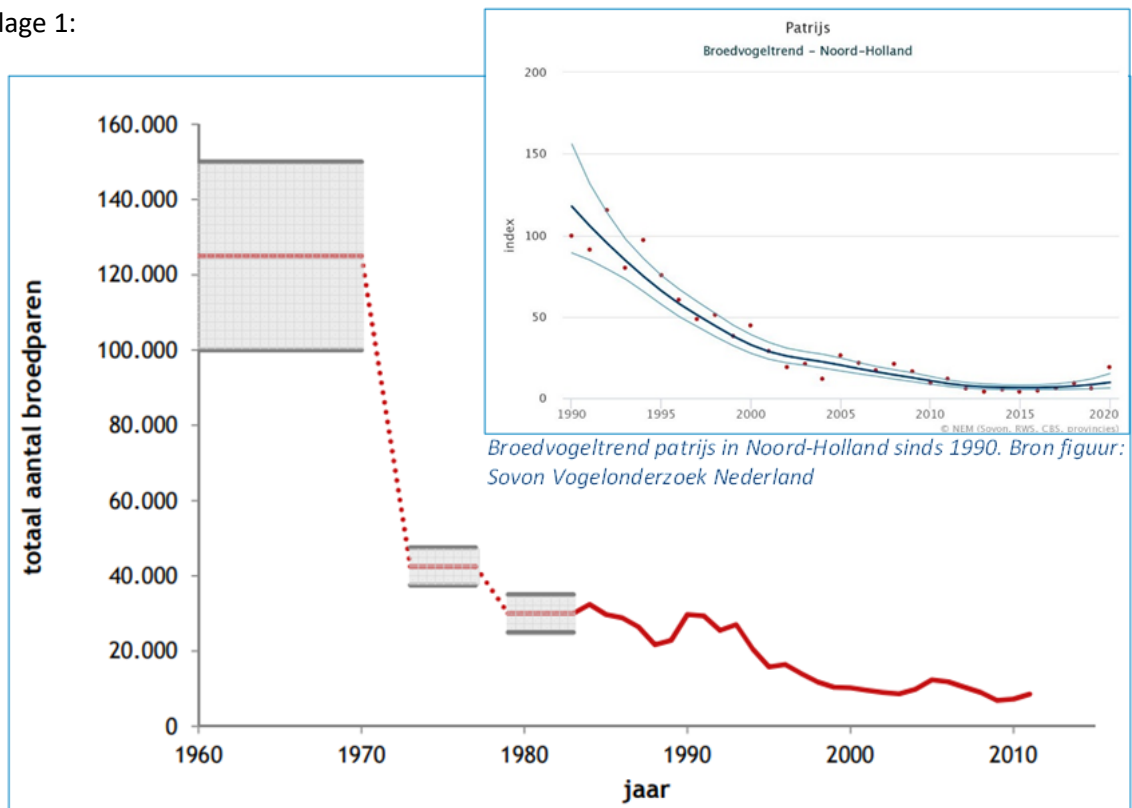
Hartelijke groet,

Herman Vos, *veldmedewerker ANV Hollands Noorden*

Dorien de Haan, *Projectmedewerker ANV Hollands Noorden*

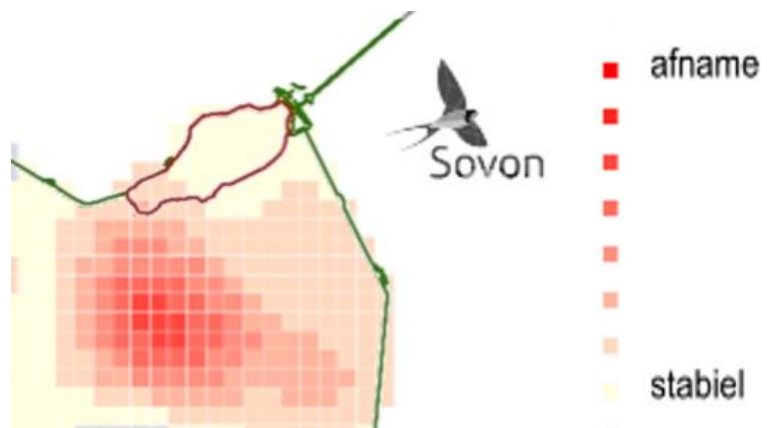

Bijlage 1:

Aantalsontwikkeling patrijs sinds 1960 in Nederland (geschatte broedvogelpopulatie). Bron figuur: Teunissen et al, 2014.

Bijlage 2:

Verandering relatieve dichtheid broedvogels patrijs gedurende de periode 1998-2015. Bron: Sovon Vogelonderzoek Nederland.

Bronnen:

- Teunissen, W., Roodbergen, M., Van den Bremer, L., Sierdsema, H., & De Jong, A. (2014). *Jaar van de Patrijs 2013*. Sovon-rapport 2014/26. Nijmegen: Sovon Vogelonderzoek Nederland. Geraadpleegd op 21 februari 2022, van https://www.sovon.nl/sites/default/files/doc/Rap_2014-26_Jaar_van_de_Patrijs.pdf
- Sovon Vogelonderzoek Nederland. (z.d.). *Patrijs: Perdix perdix – Grey Partridge: data van Noord-Holland* [grafiek en kaarten]. Geraadpleegd op 20 februari 2022, van <https://stats.sovon.nl/stats/soort/3670/?prov=NH>